

2. Гоцуляк В. М. Ранньомодерна (передмодерна) українська ідентичність і становлення національної свідомості в XVII ст. «Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії», 2018. № 17. С. 138-144.

3. Гоцуляк В. М. Становлення політичної думки домодерної України. Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. Київ : «Видавництво "Гілея"», 2018. Вип.133. С. 258-261.

4. Гоцуляк В. М. Українська державна ідея в політичній думці козацької доби. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія, 2018. Вип. 21. С. 129-135.

5. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX століття: навчальний посібник. Київ : Генеза, 1996. 356 с.

6. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ, «Український центр духовної культури», 2008. 392 с.

7. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.

Gotsulyak V. The Origins of Ukrainian Socio-Political Thought: Early Modern Day

The article investigates the processes of formation of the socio-political thought of Ukraine in the early modern era. It was established that the emergence and development of the Ukrainian socio-political thought of the early modern era is an integral part of the European modernization process. As an important manifestation of Ukrainian spirituality, the socio-political thought of the era of early modern Ukraine was formed in the second half of the XVI-XVIII centuries under the influence of many factors of socio-political, religious and cultural character.

It is proved that the socio-political thought of the era of early modern Ukraine is a special phenomenon whose theoretical and methodological comprehension is one of the complex interdisciplinary problems of modern science.

It is argued that the process of the existence of early modern Ukraine and the creation of a modern Ukrainian nation took place synchronously with similar processes in Western Europe.

Keywords: socio-political thought, modern, early modern Ukraine, spiritual culture, modern nation, national identity.

УДК 321 : 316.3

Мостіпан О. М.

«ШЬОКУ НІХОН КОКІ» ЯК ПАМ'ЯТКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ ЯПОНІЇ ПЕРІОДУ ХЕЙАН

У статті проаналізовано суспільно-політичні аспекти «Шьоку Ніхон Кокі» як роботи з національної історії Японії періоду Хейан. Створення хроніки продемонструвало важливість продовження написання національної історіографії з імператором у центрі та його владою як арбітра у відносинах між аристократично-феодальними групами. З'ясовано роль хроніки як політичного тексту у процесі легітимації інституту імператорської влади. Розглянуто зв'язок між розвитком сфери культури та оптимізацією системи державного управління. Прослідковано вплив ідей Конфуція на політичний процес за часів правління Імператора Нінмьо: конфуціанський ідеал «благородного мужа» твердо закріпився як зразок для наслідування імператору, чиновникам, політичній еліті. Досліджено роль держави у релігійній сфері у період 832-850 рр.

Ключові слова: «Шьоку Ніхон Кокі», політична історія, імператорська влада, аристократична культура, державне управління.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей створення «Шьоку Ніхон Кокі» як політичного тексту, що претендує на роль історичної хроніки. Аналіз біографій авторів дає можливість визначити вплив особистісного чинника та політичних інтересів у процесі

інтерпретації об'єктивних історичних подій. Застосування критерію освіченості як передумови для обіймання державних посад створює основу дослідження взаємозв'язку між освітою та владою у період 832-850 рр.

«Шьоку Ніхон Кокі» («Продовження пізніх записів про Японію») розпочали створювати з наказу Імператора Монтоку (826-858) у 855 р., який правив у 850-858 рр. Ця хроніка охоплює період правління виключно одного Імператора Нінмьо (808-850) з 832 до 850 р., на відміну від попередніх національних історій. Після смерті Імператора Монтоку робота над текстом була продовжена за його наступника – Імператора Сейва (850-881), який обійняв посаду у дев'ять років.

З «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку» («Істинна Історія Імператора Японії Монтоку») зрозуміло, що хроніку створювали Правий Міністр, Старшого Другого Рангу, Генерал Лівой Гвардії Фудзівара Йошіфуса (804-872), Консультант, Молодшого Третього Рангу, Старший Будинку Імператриці, Правитель провінції Санукі Томо Йошію (809-868), Помічник Міністра Покарань, Молодшого Четвертого Рангу, Харудзумі Йошітада (797-870) та Молодший Секретар, Молодшого Шостого Рангу Ясуно Тойомічі. Всі автори хроніки мали високі ранги та обіймали відповідні посади, що було передумовою входження до авторського колективу як і в попередніх державних історіях. Водночас, згадувались імена Фудзівара Йошімі (813-867) та Агата Інукай Садаморі, які згодом зникли з авторського колективу. У 869 р. хроніку успішно завершили Фудзівара Йошіфуса та Харудзумі Йошітада, в той час коли Томо Йошію отримав заслання в провінцію Ідзу за звинуваченнями в участі у «Змові Отенмон» (підвал воріт у столиці) 866 р., Агата Інукай Садаморі став Правителем Провінції Суруга у 863 р., а Фудзівара Йошімі помер у 867 р.

Зміни у складі авторського колективу стали вже традиційними під час створення національних історій та віддзеркалили динаміку суспільно-політичних процесів в державі. Рід Фудзівара послідовно отримував виразників своїх інтересів серед авторів, представників роду, що свідчить про його вплив: 5 з 6 національних історій були складені за безпосередньої участі Фудзівара, окрім «Ніхон Сьокі». Створення «Шьоку Ніхон Кокі» засвідчило послідовність у реалізації державної політики зі створення державної історії не зважаючи на перерозподіл владних повноважень у феодалній державі, що розвивалась політично, економічно та культурно. Хроніка стала прогнозованою ланкою в системі «національних історій», що складались для внутрішнього (довідковий матеріал для імператорського двору) та зовнішнього (позиціонування на міжнародній арені) вжитку [1, с. 69]. Літопис спирається на минулий досвід складання національних історій, проте містить суттєві відмінності в концепції та новації в оформленні. Загальний обсяг тексту становить 20 томів.

Фудзівара Йошіфуса мав великі владні амбіції та прагнув особистої слави, яку він послідовно здобував та підкріплював. У своїй політичній кар'єрі обіймав високі посади Радника імператора, Державного Радника, Правого Міністра, Регента Імператора Сейва. Фудзівара Йошіфуса вів жорстку боротьбу зі своїми політичними конкурентами – іншими могутніми аристократичними родинами: Тачібана та Кі. Завдяки одруженню своєї доньки з Імператором Монтоку, посилив свій вплив, оскільки народжений у шлюбі принц Корехіта став Наслідним Принцом, хоча й мав старших братів, а згодом Імператором Сейва. Таким чином, Фудзівара Йошіфуса став Регентом власного онука – Імператора Сейва. Надалі подібні практики успішно повторювались, коли представники роду Фудзівара виконували функцію регента у неповнолітніх правителів.

Томо Йошію був представником аристократичного роду, який мав тісні зв'язки з північною гілкою роду Фудзівара. Не зважаючи на те, що його батько був учасником змови та відбував заслання в провінції Садо, що займала територію острова та історично стала прогнозованим місцем перебування для критиків імператорської влади, Томо Йошію в короткий час вдалось відновити втрачені сімейні позиції. Влаштувавшись на роботу в Імператорську Бібліотеку – звідти почав просування по службовій ієрархії і був долучений до складання національної історії. Далі працював на посаді Управляючого Домогосподарства Імператриці та здобув ранг Дайнагона. Опинившись в центрі придворних інтриг, звинуватив

Мінамото но Макото перед Імператором Сейва в підпалі воріт Отенмон («Інцидент Отенмон»). Проте за Мінамото но Макото вступився Фудзівара но Йошіфуса, який наполіг на незалежному розслідуванні, у результаті чого головним підозрюваним в підпалі став сам Томо Йошію. Згодом звинувачення лягли на його родичів і в фіналі – на сина, Накацуне. Ця ситуація змусила Томо Йошію визнати себе винним в підпалі та зведенні наклепу на Мінамото но Макото. Йошію разом з іншими учасниками змови присудили смертну кару, але потім замінили на заслання в провінцію Ідзу (півострів), де він помер через декілька років. «Інцидент Отенмон» лише збільшив владу роду Фудзівара. Ця історія красномовно свідчить, що хроніку «Шьоку Ніхон Кокі» створювали конкуруючі між собою феодалні роди, які не соромились вступати у прямий конфлікт між собою. Водночас, важливість продовження написання національної історіографії з імператором у центрі та його владою як арбітра у відносинах між кланами, не ставилась під сумнів.

Харудзумі Йошітада здобув блискучу освіту та виявив себе як здібний до науки вчений. Він був добре обізнаний з ідеями Конфуція та відзначався талантом до літературної діяльності. У віці 28 років склав іспити Міністерства Церемоніалу та отримав звання Вченого Літератури (монджьошью). Завдяки освіченості обійняв високу посаду Консультанта у 860 р. [2, с. 144]. У житті та професійній діяльності дотримувався конфуціанських рекомендацій, чим заслужив повагу оточуючих та колег. Очевидно, цьому автору належить лівова частка у створенні «Шьоку Ніхон Кокі». Водночас, особливості характеру Харудзумі Йошітада вплинули на зміст тексту, що спричинило суттєві відмінності порівняно з попередніми державними хроніками. Наприклад, його особиста віра у злих духів та прикладні аспекти боротьби з ними було неодноразово зафіксовано у тексті.

«Шьоку Ніхон Кокі» відобразила особливості політичного життя та боротьби за владу між імператорським родом та родом Фудзівара. Остаточний варіант тексту засвідчив домінуючий вплив роду Фудзівара на політичний процес у державі та, відповідно, створення національної історії. Втім, у хроніці був підтверджений політичний курс на модернізацію державно-правових інститутів згідно китайських зразків: конфуціанський ідеал «благородного мужа» твердо закріпився як зразок для наслідування імператору, чиновникам, політичній еліті. Значний вплив роду Фудзівара не змінив дискурс створення національних історій, а підтвердив і в «Шьоку Ніхон Кокі» також, поряд з попередніми національними хроніками, політичний курс на утворення інститутів імператорської держави. Дж. С. Браунлі зазначає, що 100 років написання національних історій зробило багато для того, щоб зміцнити ідею імператорської держави як єдино можливої форми врядування в Японії [3, с. 37]. Аристократичні родини усвідомили свій політичний інтерес в розбудові діючої системи владних відносин на чолі з імператором, доклали зусиль для її ідейного обґрунтування та утримались від масштабної критики заради реалізації особистих амбіцій. Імператор як носій верховної влади в державі став символом стабільності, прогнозованості та благополуччя у вирі міжфеодальної боротьби аристократичних родин, які вбачали у ньому підстави власної легітимності. Особливий акцент на культурній складовій у державному житті вказує на стабільний характер політичного процесу в добу Хейан. У тексті послідовно проводиться думка, що державні чиновники та політична еліта несуть відповідальність за розвиток національної культури. Склад авторського колективу відобразив співвідношення політичних сил у державі та вплинув на оціночні судження про події та людей: суб'єктивний фактор в інтерпретації історії виявився найбільш помітним саме в «Шьоку Ніхон Кокі» з-поміж попередніх національних хронік.

«Шьоку Ніхон Кокі» була написана у стилі «канбун», як спосіб адаптації китайської мови до японських потреб, який використовувався для офіційних текстів та літературної діяльності з кінця VIII до початку XX ст. «Канбун» застосовували для ведення офіційної документації, проведення церемоній на державному рівні, складання віршів, у приватному листуванні представників еліти та ін. Аристократичні родини змагались між собою в оволодінні китайськими практиками та знаннями з різних сфер суспільного життя, що давало їм підстави обіймати високі посади на державній службі, зокрема у Державній Академії.

Таким чином «канбун» став фактором, що оформив культурний простір Японії [4, с. 105]. Поезія стала важливим чинником у політичному процесі, адже за її допомогою примножували політичний капітал та утверджували позиції у системі владних відносин. «Канбун» також вплинув на формування нового типу політичної комунікації у владному середовищі з використанням поезії. Вона стала важливим інструментом легітимації владних інститутів та персонально окремих суб'єктів у внутрішній політиці та зовнішніх відносинах, зокрема, з Китаєм. Поезія набула функції критерію відповідності державним посадам, а поетичні зібрання та конкурси – місцем для боротьби за владу між представниками аристократичних родин і цивілізованим способом змагання за ранги та добробут [5, с. 13]. У період Хейан японська політична еліта продемонструвала блискучий розвиток національної культури – літератури, мистецтва, поезії та ін., що вони використали як інструмент налагодження системи управління та централізації держави. Б. Сміт зазначає, що японці розвинули власний хороший смак та чуттєвість у різних сферах культури, що стало частиною процесу управління [6, с. 70].

Детальну увагу приділено висвітленню релігійних питань. Наприклад, згадується про пожертвування храмам з боку державних службовців, що свідчить про зв'язок релігійної та політичної сфер у добу Хейан (794-1185) та намагання держави використовувати релігійний фактор у політичних процесах. Також оповідається про безпосереднє читання сутр у палаці імператора, що є індикатором державної підтримки розвитку буддизму в Японії. Крім того, наведено інформацію про включення храмів в орбіту державного фінансування. У цьому аспекті вказується, що частина релігійних діячів ведуть жебрацький спосіб життя, а інша частина – мають високий статус. Також йде мова про історії паломництва чиновників у храми для прийняття участі у здійсненні релігійних обрядів [2, с. 145]. Оповідається про пожертвування та милостині найбільш праведним служителям храмів, які дотримувались конфуціанських канонів в особистому житті та професійній діяльності, були скромними в побуті та не виявляли жадібності. Наведений приклад з храмом Хорюдзі переконує у тому, що державні інститути контролювали релігійну сферу, яка була залежною від світської в аспекті фінансів, регулювання правових взаємовідносин та визначення характеру діяльності. Таким чином, виявляється зв'язок між розвитком політичної, релігійної та моральної сфер життя суспільства в Японії доби Хейан.

У «Шьоку Ніхон Кокі» розкрито специфіку вирішення кадрових питань та призначень на найважливіші та високі посади в системі державної влади, що актуалізує цю роботу для державного управління в історичному зрізі. Наприклад, оповідається про призначення чиновника Молодшого П'ятого Рангу, Таджіхі Махіто Кійосада на посаду Правителя провінції Ісе з детальним описанням процедури та символів (Імператорський халат) державної влади вручених з рук Імператора [2, с. 147].

У хроніці розкрито особливості культурного життя Японії доби Хейан. Зроблено наголос на відповідальності політичної еліти за розвиток культурних практик, культивування високих стандартів та зразків для наслідування. Оповідь про виконаний танок придворного музиканта у віці 113 років вписана у текст, напевно, з метою продемонструвати, що кожен член спільноти повинен і може здійснювати все, що у його силах на своєму місці для суспільного блага незалежно від віку. Участь високопосадовців у культурних заходах, літературних читаннях, танцях та ін. розглядалась як важлива складова їхньої професійної діяльності, що підтверджує думку про роль сфери культури у державному управлінні.

У «Шьоку Ніхон Кокі» зафіксовано послаблення китайського вектору японської зовнішньої політики до середини 9 ст., що знайшло відображення у зменшенні кількості відправлених посольств та зниженні кооперації на рівні держав. З 630 до 838 р. було 19 призначень на посаду посла в Китай, але лише 12 делегацій досягли мети, що є свідченням складності таких відряджень пов'язаних з небезпеками для життя їх учасників [7, с. 135]. Як вважає Дж. Сансом, «було природнім, що з плином часу почали з'являтися ознаки протидії китайській вищості» [7, с. 130]. Японці добре засвоїли китайський досвід та почали створювати самодостатній національний культурний продукт. Водночас, інтерес до

закордонних китайських товарів, таких як книги, предмети розкоші, ліки та ін. був суттєвим стимулом розвитку торгівлі та контактів на приватному рівні відносин.

Запис від 833 р. щодо процедури спілкування між Імператором, Наслідним Принцем та імператорами у відставці розкриває важливість використання церемоніалу та етикету як політичної технології для забезпечення наступності в функціонуванні державних інститутів, вироблення легітимних процедур передачі та прийняття влади, налагодження ефективної системи взаємодії між носіями найвищої державної влади з метою оптимізації управління суспільно-політичними процесами.

У «Шьоку Ніхон Кокі» зроблено акцент на необхідності слідування зразкам китайської культури у різних сферах життя суспільства, і насамперед, у державному управлінні. Наприклад, згадується випадок порушення церемоніалу в аспекті використання не належного одягу чиновниками на офіційному зібранні [2, с. 150].

У хроніці змальовано образ Імператора Нінмьо як правителя, що наділений конфуціанськими чеснотами благородного мужа, який реалізує їх у державному управлінні. Наприклад, наведено оповідь про те, як Імператор проїжджаючи повз в'язницю вирішив помилувати усіх засуджених, таким чином демонструючи та стверджуючи державну владу верховного правителя [2, с. 151].

У хроніці описано «Інцидент Дзьова» 842 р., що розкриває особливості політичної боротьби періоду правління Імператора Нінмьо (833-850), коли рід Фудзівара зробив спробу поставити свого Наслідного Принца Мічіясу замість діючого Цунесада. Цей задум був успішно реалізований родом Фудзівара і таким чином наступним Імператором Японії став Монтоку (850-858). Ця оповідь була включена в національну хроніку з метою продемонструвати владу роду Фудзівара та їх домінуючий вплив над імператорським родом. Водночас, подібна практика не влаштувала інші впливові групи інтересів, що додало динаміки у політичний процес. У 843 р. виникла змова на чолі Фуна Міятаморо, що була придушена ще до початку повстання. Незабаром Фудзівара Йошіфуса у 858 р. досяг того, що його онук Імператор Сейва (858-876) зійшов на престол, а сам прийняв титул «сешьо» – «регент для неповнолітнього». Цей випадок засвідчив втрату родом імператора реальної влади призначати наступних правителів, адже така ситуація трапилась вперше, коли хтось з не імператорського роду обійняв цю позицію [8, с. 164]. Технологія одруження представників роду Фудзівара з представниками імператорського роду засвідчила свою ефективність для зростання влади Фудзівара.

Таким чином, «Шьоку Ніхон Кокі» є важливою пам'яткою національної японської історіографії, де зафіксовано специфіку політичних процесів, характер діяльності державних інститутів та особливості впливу аристократичної культури на державне управління.

Використана література:

1. Foot S. The Oxford History of Historical Writing / General ed. Daniel Wolf, volume ed. Sarah Foot and Chase S. Robinson; Vol. 2 : 400-1400. Oxford : Oxford University Press, 2012. 646 p.
2. Sakamoto Taro. The Six National Histories of Japan; translated by John S. Brownlee. Tokyo : UBC Press, 1991 232 p.
3. Brownlee S. J. Political Thought in Japanese Historical Writings : From Kojiki (712) to Tokushi Yoron (1712). Waterloo : Wilfrid Laurier University Press, 1991. 158 p.
4. Adolphson M. Heian Japan, centers and peripheries / Mikael Adolphson, Edward Kamens, and Stacie Matsumoto. Honolulu : University of Hawai'i Press, 2007. 450 p.
5. LaMarre T. Uncovering Heian Japan: An Archaeology of Sensation and Inscription. Durham and London : Duke University Press, 2000. 237 p.
6. Smith B. Japan : a history in art. N. Y. : Garden City, 1961. 295 p.
7. Sansom G. A history of Japan : to 1334. Stanford : Stanford Univ. Press, 1990. 500 p.

8. Schirokauer C. A Brief History of Chinese and Japanese Civilizations / Conrad Schirokauer, Miranda Brown, David Lurie, Suzanne Gay. Wadsworth : Cengage Learning, 2012. 710 p.

Mostipan O. «*Shoku Nihon Koki*» as a Monument of the State Political History of Japan During the Heian Period

The article analyzes the socio-political aspects of «Shoku Nihon Koki» as a work on the national history of Japan. The role of the chronicle as a political text in the process of legitimizing the institute of imperial power is revealed. The connection between the development of the sphere of culture and optimization of the system of public administration is considered. Owning a culture has become a criterion for compliance with public positions, and poetry gatherings and competitions are the place to fight for power among representatives of aristocratic families. The effect of Confucius's ideas on the political process during the reign of Emperor Ninmyo was studied. The role of the state in the religious sphere in the period 832-850 years was investigated.

Keywords: «Shoku Nihon Koki», political history, imperial power, aristocratic culture, public administration.

УДК 327.83

Вилінський С. І.

НІМЕЦЬКИЙ ВПЛИВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ В ГАЛУЗІ НАУКИ І ОСВІТИ

Автор дослідження ставить за мету отримання нових знань про сучасний рівень та якість «м'якого» (непрямого) впливу ФРН на країни Центральної Азії через канали освіти і науки. З цього приводу в дослідженні вказується, що ФРН, з одного боку, проводить політику щодо країн Центральної Азії в межах загальноєвропейських проектів співробітництва в галузі освіти і науки. З іншого боку, Берлін прагне забезпечити зміцнення виключно німецьких позицій в даному регіоні, використовуючи національний потенціал та інструменти науково-технічного та культурно-освітнього співробітництва. Як висновок стверджується, що Німеччина фактично отримує змогу бути залученою одразу ж на трьох управлінських рівнях-ланках: 1) впровадженні окремих технологій та стандартів в галузі освіти і науки; 2) інтеграції навчальних закладів та науково-дослідних установ; 3) формуванні уніфікованої системи освіти і науки в регіоні Центральної Азії.

Ключові слова: Німеччина, зовнішня політика, Центральна Азія, Європейський Союз, міжнародне співробітництво, наука, освіта.

Історично регіон Центральної Азії залишається ключовою територією для взаємодії держав, що розташовані на його кордонах. Сучасна геополітична реальність підтверджує його значущість для провідних держав світу, які зацікавлені в збереженні в цьому регіоні свого впливу з метою доступу до вигідних транспортно-комунікаційних маршрутів, енергоресурсів та природних копалин, гарантування стабільності й безпеки на власних кордонах. Поміж зазначених чинників увага до Центральної Азії пояснюється й доволі низьким в його межах рівнем освіти населення, а також великою (близько 50%) часткою молоді [1, с. 353]. Всі ці чинники, з одного боку, роблять регіон достатньо перспективним з точки зору технологічного розвитку та перенесення наукоємних виробництв, а, з іншого боку, потенційно небезпечним – з точки зору зростання молодіжного радикалізму та ісламізму.

Для провідних держав Європи та ЄС загалом створення в регіоні Центральної Азії достатньо високого культурного й освітнього потенціалу корелюється з важливими геополітичними завданнями – встановленням тут демократичних систем правління,